

Staat het Nederlands stevig in de schoenen?

OVER DE TOEKOMST VAN HET NEDERLANDS

7099 Zoveel talen worden er, volgens officiële cijfers, op dit moment gesproken in de hele wereld. Sommige van die talen zijn gigantisch, zoals het Chinees, dat ongeveer 1,3 miljard sprekers heeft. Andere zijn piepklein, zoals de Noord-Amerikaanse taal Michif, die maar zo'n 730 sprekers heeft. Die laatste talen zijn dan ook vaak met uitsterven bedreigd. In 2003 verscheen het rapport *Language Vitality and Endangerment* van de United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Unesco). Daarin staat hoe je bepaalt of een taal (nog) vitaal is. De conclusie was behoorlijk confronterend: aan het einde van de eenentwintigste eeuw is wellicht 90 procent van de huidige talen verdwenen.

1 HET NEDERLANDS NU

Behoort het Nederlands tot de 'bedreigde' talen? Vandaag in elk geval niet. Voor het Nederlands waren er nog nooit zoveel sprekers – minstens 23 miljoen, in Nederland, Vlaanderen en andere landen. Zij vinden het bovendien belangrijk dat ook hun kinderen de taal beheersen. Maar liefst 1,3 procent van de wereldbevolking heeft het Nederlands als moedertaal, waarmee het Nederlands op de 56e plaats staat van de meest gesproken talen ter wereld (Unesco-criteria 1, 2 en 3). Dat de Nederlandstaligen in duidelijk afgebakende gebieden wonen, en daarbinnen in de meerderheid zijn, versterkt de positie van het Nederlands extra. De taal laat zich zo minder makkelijk uitvlakken dan wanneer Nederlandstaligen verspreid zouden wonen tussen sprekers van een nog sterkere taal als het Spaans of het Engels.

De toekomst van onze taal is er ook mee geholpen dat de gebruikers van het Nederlands positief staan tegenover hun taal (Unesco-criterium 8).

Ook op andere 'overlevingscriteria' van de Unesco haalt het Nederlands de hoogste score. De Nederlandse taal groeit en bloeit bijvoorbeeld: de taal is wetenschappelijk beschreven in tal van woordenboeken en grammatica's, de overheid legde een spelling vast die uniform is voor Nederland en Vlaanderen, en er worden een heleboel Nederlandstalige tijdschriften, kranten en boeken uitgegeven. Per jaar verschijnen er elk jaar duizenden nieuwe Nederlandstalige titels, zowel poëzie, romans als non-fictie. Nederlanders kochten in 2015 per hoofd van de bevolking 2,3 boeken, dus ruim 39 miljoen, aldus Leesmonitor. Het aandeel van Nederlandstalige boeken ligt op bijna 91 procent, slechts 9 procent zijn anderstalige boeken. Bovendien heeft 39 procent van de Nederlanders het afgelopen jaar een of meer tweedehandsboeken gekocht. Wie wil, heeft dus tig mogelijkheden om het Nederlands te leren en te lezen (Unesco-criteria 6 en 9).

Belangrijk is volgens de Unesco ook dat het Nederlands officieel wordt gesteund. Een beleidsorganisatie als de Nederlandse Taalunie behartigt de belangen van het Nederlands. En in België is het Nederlands zelfs in de grondwet opgenomen. In Vlaanderen en in Brussel mag voor welomschreven activiteiten en domeinen zoals politiek, administratie, justitie, onderwijs en het bedrijfsleven alleen Nederlands worden gebruikt. In Nederland wordt niet grondwettelijk bepaald wanneer het Nederlands verplicht is, maar het Nederlands wordt wél erkend als officiële taal (Unesco-criterium 7).

Kortom: het Nederlands staat vandaag de dag sterk! Kan dat veranderen?

(VI)TAAL!

In haar rapport *Language Vitality and Endangerment* uit 2003 somt de Unesco negen criteria op die de vitaliteit van een taal bepalen. Of een taal X met uitsterven wordt bedreigd, hangt volgens de Unesco af van:

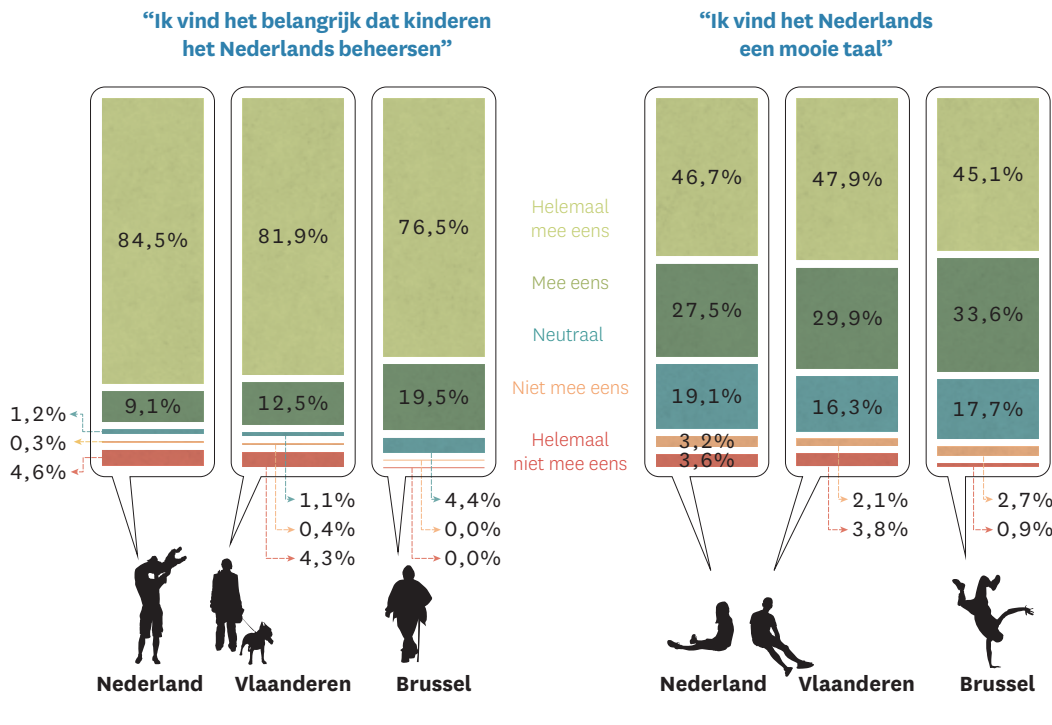
- 1 de mate waarin een taal X van generatie op generatie wordt doorgegeven.
- 2 het absolute aantal sprekers van taal X.
- 3 het relatieve aantal sprekers van taal X in verhouding tot de totale bevolkingsgroep waartoe de sprekers menen te behoren.
- 4 de positie die taal X inneemt in traditionele maatschappelijke domeinen, bijvoorbeeld in het onderwijs.
- 5 de mate waarin taal X gebruikt wordt in nieuwe maatschappelijke domeinen, bijvoorbeeld in sociale media.
- 6 de mate waarin taal X wetenschappelijk beschreven is in bijvoorbeeld spellinggidsen, woordenboeken, grammatica's én de mate waarin er literatuur geschreven wordt in taal X. Met andere woorden: de mate waarin het mogelijk is om taal X aan te leren enerzijds en om te lezen in taal X anderzijds.
- 7 de mate waarin taal X institutioneel en beleidsmatig ondersteund wordt, bijvoorbeeld of taal X de status van officiële taal heeft.
- 8 de attitudes van de sprekers van taal X ten opzichte van hun taal.
- 9 het soort materiaal en de kwaliteit van het materiaal waarmee taal X kan worden gedocumenteerd.

2 HET NEDERLANDS IN DE TOEKOMST

In het gebied waar vanouds Nederlands wordt gesproken, voornamelijk in Nederland en Vlaanderen, is nu ook plaats voor andere talen. Door de globalisering gaat een internationale taal als het Engels een belangrijker plek innemen in Nederland en Vlaanderen. Daarnaast neemt de talenrijkdom toe door immigratie. Wil het Nederlands de springlevende taal blijven die het is, dan moeten mensen in het Nederlandse taalgebied ervoor blijven kiezen in zo veel mogelijk maatschappelijke domeinen. Mensen moeten dus Nederlands blijven gebruiken in de dagelijkse omgang met vrienden, burens en familie, maar ook op de werkvloer, bij de overheid, in de politiek, de zorg, in het theater, in de krant, op school en aan de universiteiten (Unesco-criteria 4 en 5).

Stel dat we in Vlaanderen en Nederland overwegend Engels zouden gaan spreken op het werk, met onze bazen, collega's en klanten, dan verliest het Nederlands zijn status in het bedrijfsleven. Als het Nederlands terrein verliest in méér maatschappelijke domeinen, dan wijst dat meervoudige 'domeinverlies' mogelijk op een *language shift* ('taalverschuiving') – bijvoorbeeld wanneer ook het onderwijs alleen nog zou kiezen voor het Engels als voertaal. Zo'n taalverschuiving betekent dat een hele taalgemeenschap haar oorspronkelijke, gemeenschappelijke taal (langzamerhand) vervangt door een andere gemeenschappelijke taal.

Het zou wel handig zijn de ontwikkelingen in het gebruik en de status van het Nederlands op de voet te kunnen volgen, *just in case ...* Daar wordt aan gewerkt.

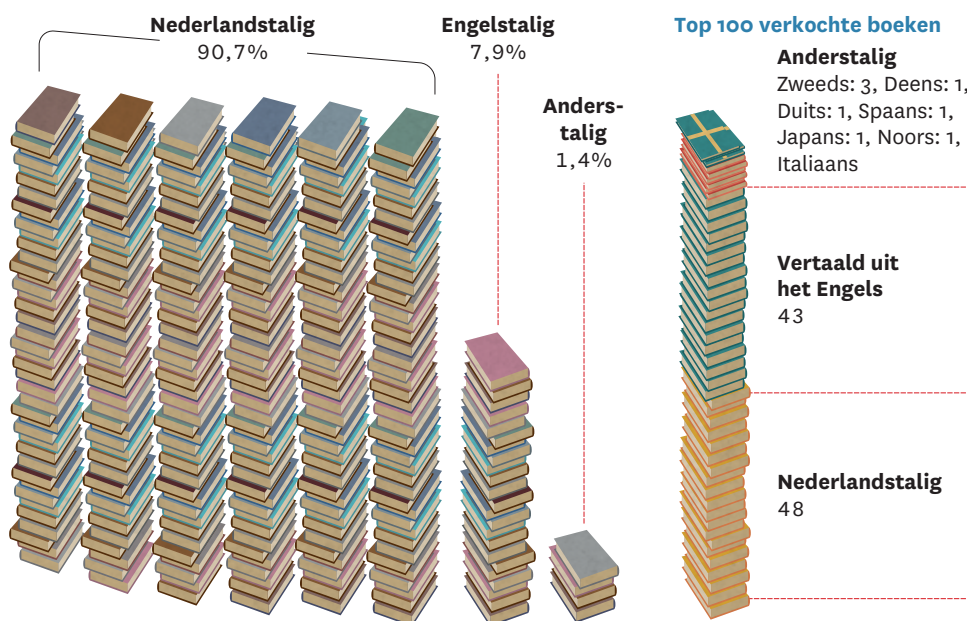
3 DE STAAT VAN HET NEDERLANDS

Het Nederlands mag nu dan 'veilig' zijn, taalkundigen en taalbeleidsmakers zijn nieuwsgierig naar hoe de positie van de taal zich verder ontwikkelt. Daarom vroeg de Nederlandse Taalunie aan de Universiteit Gent en het Meertens Instituut in Amsterdam de positie van het Nederlands in 2016 te onderzoeken: het jaar van de nulmeting dus – én in de toekomst. Dat langetermijnonderzoek werd *Staat van het Nederlands* gedoopt en moet nagaan welke positie het Nederlands in onze superdiverse samenleving inneemt (en zal innemen) ten opzichte van andere talen, zoals het Engels, Frans, Duits en de verschillende migrantentalen.

Via de zogenaamde StaatNed-enquête, een digitale peiling, vroegen onderzoekers inwoners uit Vlaanderen en Nederland, moedertaalsprekers én niet-moedertaalsprekers, naar de talen die ze gebruiken bij vrienden en familie, op school of op het werk, als ze naar het nieuws kijken of een boek lezen. Dat zogenaamde StaatNed-panel engageerde zich bovendien om om de zoveel jaar diezelfde vragen opnieuw te beantwoorden, zodat de onderzoekers kunnen nagaan of mensen in de loop der tijd minder of meer voor Nederlands kiezen in diezelfde situaties. Let wel, *Staat van het Nederlands* is níét in het leven geroepen vanuit de angst dat het Nederlands ten onder zou gaan. In een meertalige wereld is het immers normaal dat talen domeinen met elkaar moeten delen. De Taalunie wil gewoon betrouwbare cijfers verzamelen over trends in de taalkeuze zodat ze daar beleidsmatig op kan inspelen.

Niet alle onderzoeksresultaten van de StaatNed-enquête zijn al klaar, maar hier volgt alvast een voorproefje. Om echt te weten hoe het Nederlands in de toekomst evolueert, is het bovendien afwachten tot het onderzoek een paar keer herhaald is.

AANTAL VERKOCHTE BOEKEXEMPLAREN IN NEDERLAND IN 2015

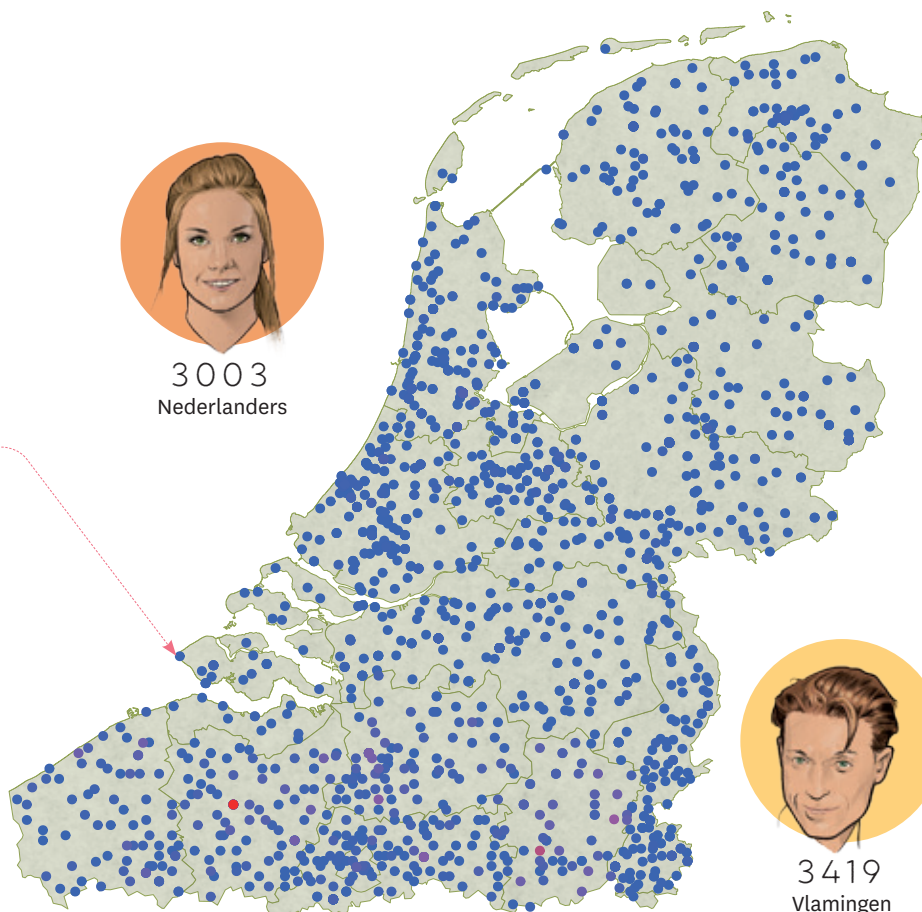
HET STAATNED-PANEL SPREEKT!

WIE ZIJN DE STAATNED-PANELLEDEN?

Het StaatNed-panel bestaat uit 3003 Nederlanders, 3419 Vlamingen en 113 Brusselaars. Het StaatNed-panel weerspiegelt ongeveer driekwart van de Nederlandstalige bevolking in Vlaanderen, Nederland en Brussel wat de verhoudingen tussen verschillende groepen betreft, bijvoorbeeld: mannen en vrouwen, regio's, leeftijdsgroepen en herkomst.

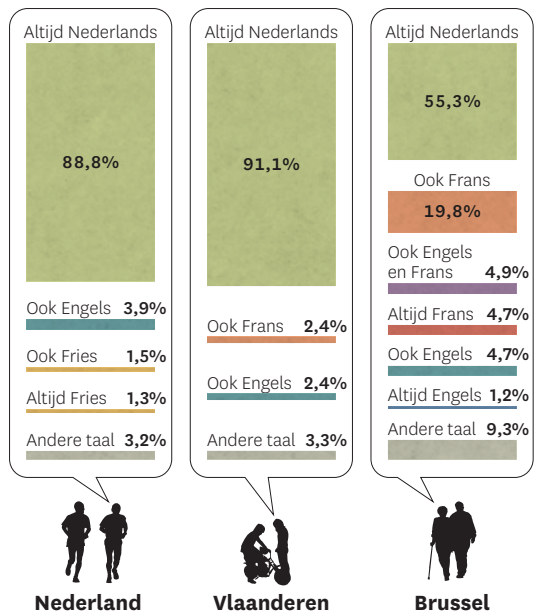
WAAR WONEN DE STAATNED-PANELLEDEN?

Geografische spreiding van de deelnemers aan de StaatNed-enquête. Elk stip representeert een dorp, stad of gemeente in Nederland of Vlaanderen. Hoe roder de plaats, hoe meer inwoners daar deelnamen.

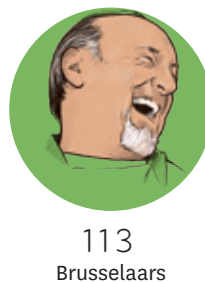
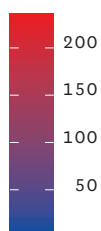

WELKE TAALKEUZES MAKEN DE PANELLEDEN IN DE NAASTE OMGEVING?

De onderzoekers vroegen de StaatNed-panelleden welke talen ze spreken met hun familie (meer specifiek: met hun kinderen, broers en zussen, ouders en grootouders), met hun vrienden en met hun buren. Ze verzamelden de resultaten in aparte grafieken, maar vatten de communicatie met de naaste omgeving ook samen in één beeld:

Aantal StaatNed-panelleden

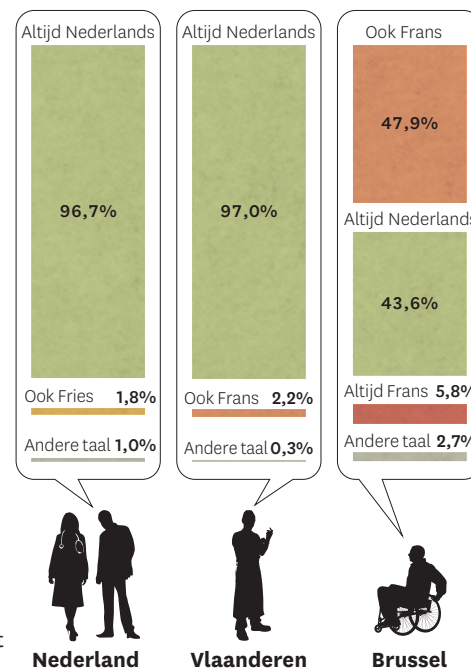
De Brusselaars zijn allemaal inwoners van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Het gaat om moedertaalsprekers van het Nederlands en om anderstaligen die het Nederlands in meerdere of mindere mate beheersen. De onderzoekers namen Brussel als aparte regio op omdat de taalcontext van de Belgische hoofdstad – officieel tweetalig Frans-Nederlands, officieus meertalig – vrij bijzonder is. Leden van de Franstalige gemeenschap in Brussel zijn niet bevroegd. Dat betekent dat de onderzoeksresultaten van toepassing zijn op de Nederlandstalige gemeenschap in Brussel, maar niet automatisch gelden voor het volledige Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

Welke talen spreken de StaatNed-panelleden in de naaste omgeving, met familie, vrienden en buren?

In Nederland en Vlaanderen spreekt 88,8 respectievelijk 91,1 procent van de panelleden uitsluitend Nederlands in de naaste omgeving, met familie, vrienden en buren. In Brussel ziet het plaatje er helemaal anders uit: uitsluitend Nederlands wordt er maar door 55,3 procent van de panelleden gesproken. Nederlands wordt er vaker dan in Nederland of Vlaanderen gecombineerd met Frans en Engels. Dat grote percentageverschil komt vooral door de gesprekjes die Brusselaars van de Nederlandstalige gemeenschap met hun buren voeren. In Brussel spreekt slechts 7,2 procent van de panelleden exclusief Nederlands met de buren! Bijna 60 procent combineert het Nederlands met Frans, bijna 11 procent met Frans én Engels, en 10 procent spreekt zelfs nooit Nederlands maar uitsluitend Frans met de buren. Zo taalrijk wordt praten met de buren in Nederland en Vlaanderen nooit: 90 procent van die communicatie verloopt er in het Nederlands.

Welke talen spreken de StaatNed-panelleden in de bredere omgeving, met de huisarts, in het ziekenhuis en de supermarkt?

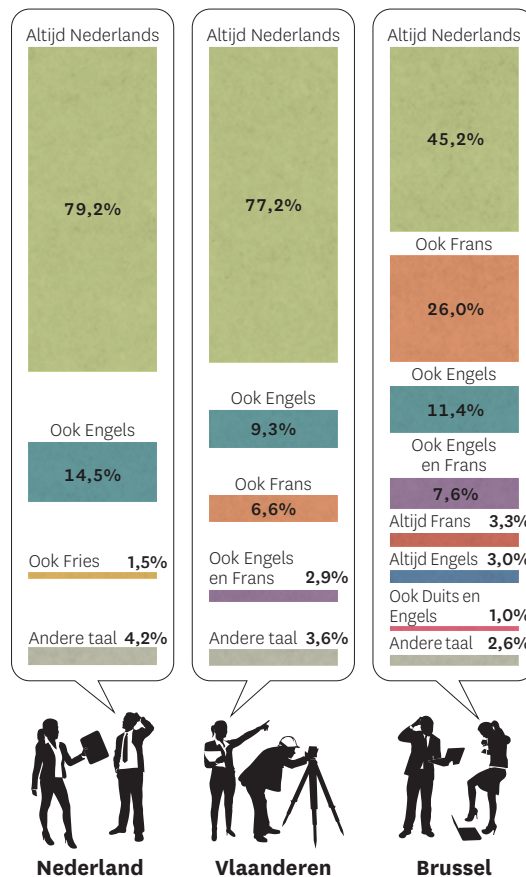
Ook in de bredere omgeving, een combinatie van wat mensen met hun huisarts, in het ziekenhuis en in de supermarkt spreken, communiceren Nederlandse en Vlaamse StaatNed-panelleden voor bijna de volle 100 procent uitsluitend in het Nederlands. Bij Brusselse StaatNed-panelleden ligt dat percentage heel wat lager, op 43,6 procent om precies te zijn. In de supermarkt spreekt slechts 3,5 procent er uitsluitend Nederlands met de verkoopmedewerker, in het ziekenhuis is dat 30 procent. In 60 procent van de gevallen wordt het Nederlands er namelijk gecombineerd met het Frans. Toch praat 97 procent wel uitsluitend Nederlands met de huisarts. Vermoedelijk bevestigt de enquête hier dat mensen wel graag zorg krijgen in het Nederlands – een huisarts en de taal die hij of zij spreekt kun je zelf vrij kiezen – maar dat de ziekenhuizen in Brussel onvoldoende tweetalig zijn. De Belgische taalwetgeving schrijft evenwel voor dat patiënten in de Brusselse openbare ziekenhuizen recht hebben op ziekenhuispersoneel dat zowel Frans als Nederlands spreekt.

WELKE TAALKEUZES MAKEN DE PANELLEDEN OP HET WERK, MET COLLEGA'S EN LEIDINGGEVENDEN?

Hoe communiceren werkende StaatNed-panelleden op het werk, met collega's en leidinggevenden?

Onder de interne communicatie op je werk werd in de StaatNed-enquête verstaan: praten en e-mailen, met je collega's enerzijds en je leidinggevende(n) anderzijds. In Nederland en Vlaanderen verloopt die interne communicatie voor bijna 80 procent van de deelnemers uitsluitend in het Nederlands. Voor 14,5 procent van de Nederlanders komt er naast Nederlands ook Engels bij, in Vlaanderen is dat slechts voor 9,3 procent van de invullers het geval. Dat komt doordat in Vlaanderen 6,6 procent van de invullers naast Nederlands ook Frans gebruikt voor de interne communicatie. Vlaanderen maakt deel uit van het officieel drietalige België, waar naar schatting 60 procent van de Belgen het Nederlands, 40 procent het Frans en minder dan 1 procent het Duits als moedertaal heeft. Dat Frans er een belangrijke rol speelt, mag dus niet verbazen. In Brussel gebruikt slechts 45,2 procent uitsluitend Nederlands, 26 procent naast Nederlands ook Frans, 11,4 procent naast Nederlands ook Engels en 7,6 procent naast Nederlands ook Engels én Frans.

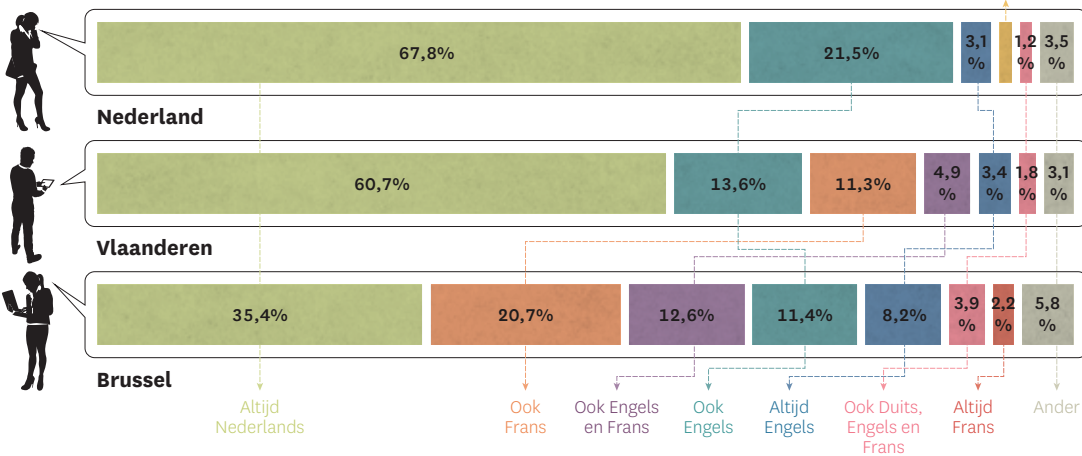
Communicatie op het werk, met collega's en leidinggevenden

Hoe communiceren werkende StaatNed-panelleden en hun werkgevers met de buitenwereld?

Onder de externe communicatie op het werk werd in de StaatNed-enquête dan weer verstaan: in welke talen StaatNed-panelleden praten én e-mailen met klanten én in welke talen werkgevers zich presenteren aan het grote publiek via jaarverslag, website, reclame, slogans en vacatures. Als de cijfers van die verschillende elementen worden samengebracht in één grafiek – die dan de communicatie van werkgevers met de buitenwereld voorstelt – dan levert dat het beeld links op.

Het percentage werkgevers dat uitsluitend in het Nederlands communiceert met de buitenwereld loopt in Nederland en Vlaanderen redelijk gelijk op, maar ligt lager in Vlaanderen (Nederland: 67,8 procent, Vlaanderen: 60,7 procent). In 21,5 procent (voor Nederland) en 13,6 procent (voor Vlaanderen) van de gevallen wordt naast Nederlands ook Engels gebruikt voor externe communicatie. Bijkomend wordt in Vlaanderen naast Nederlands ook Frans gebruikt en wel door 11,3 procent van de werkgevers. Opvallend: in Brussel is Nederlands aanzienlijk minder populair als uniek uithangbord naar de buitenwereld. 35,4 procent van de externe communicatie gebeurt er uitsluitend in het Nederlands. In 20,7 procent verloopt die communicatie naast in het Nederlands ook in het Frans, in 11,4 procent ook in het Engels. In de officieel tweetalige, officieus meertalige context van Brussel valt dat natuurlijk te verwachten. Bovendien zijn alleen leden van de Nederlandstalige gemeenschap in Brussel bevraagd: het percentage werkgevers dat exclusief Nederlands gebruikt, zal daardoor in de Brusselse context in werkelijkheid nog lager liggen.

Professionele communicatie met de buitenwereld

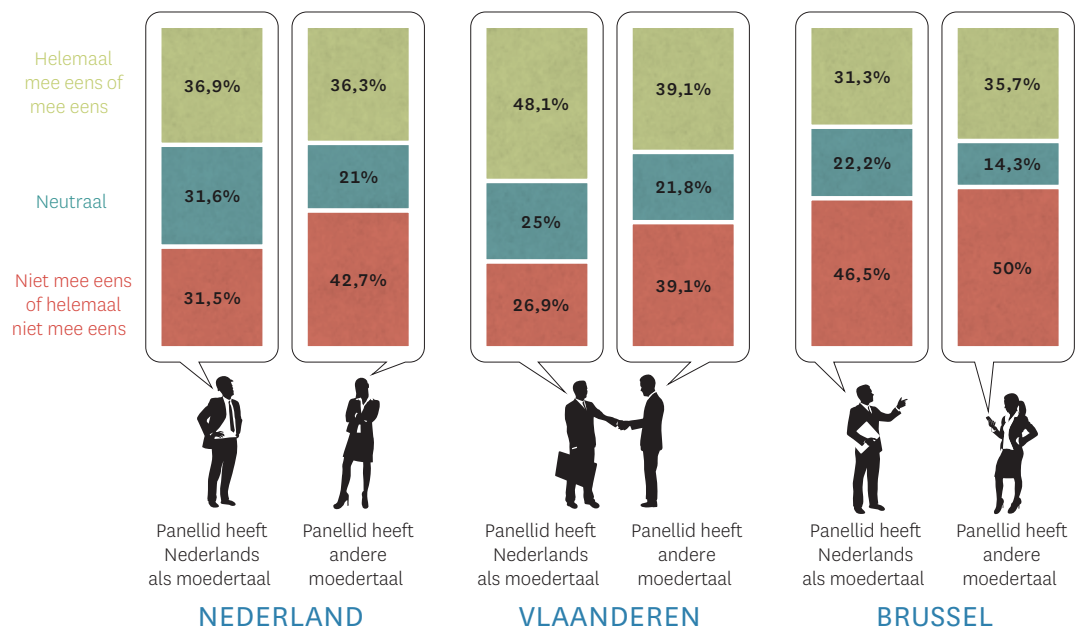

Wat is de houding van StaatNed-panelleden ten opzichte van Nederlands als vereiste voor een baan?

Al deelt het zijn plek in het bedrijfsleven met andere talen als het Engels en het Frans, het Nederlands staat erg sterk als werknemers en werkgevers communiceren met elkaar of met de buitenwereld. Betekent dat ook dat de StaatNed-panelleden de beheersing van het Nederlands een voorwaarde vinden om werk te krijgen? Ook daar waren de onderzoekers nieuwsgierig naar.

Niet-moedertaalsprekers in Nederland en Vlaanderen blijken doorgaans iets milder te oordelen over de vraag of je per se Nederlands moet kennen om in Vlaanderen of Nederland te werken. Het strengst zijn de Vlaamse moedertaalsprekers: 48,1 procent vindt dat mensen zonder beheersing van het Nederlands niet aan de slag kunnen in het bedrijfsleven. In Brussel liggen de zaken iets anders: daar vindt 46,5 procent van de moedertaalsprekers en 50 procent van de niet-moedertaalsprekers dat Nederlands beheersen geen noodzakelijke werkvoorwaarde is. Opnieuw speelt daar de specifieke Brusselse context mee, waarin Nederlandstaligen in de minderheid zijn.

"Mensen mogen alleen een baan krijgen wanneer ze het Nederlands beheersen"

WELKE TAALKEUZES MAKEN DE PANELLEDEN OP SCHOOL?

Hoe staan StaatNed-panelleden tegenover onderdompelingsonderwijs?

Niet alleen hoe vaak mensen voor Nederlands kiezen in deze of gene situatie bepaalt de levenskracht van onze taal, ook hoe makkelijk mensen andere talen toelaten in hun directe omgeving speelt mee. De onderzoekers vroegen het StaatNed-panel daarom onder andere hoe welwillend ze staan tegenover meertalig onderwijs, waarin sommige niet-taalvakken in een andere taal dan het Nederlands worden gegeven.

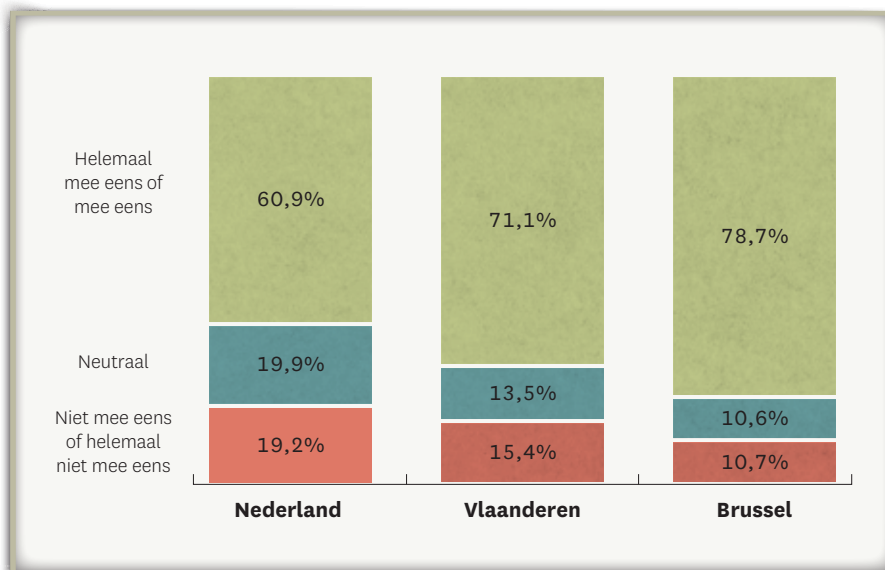
Het meertalige Brussel is duidelijk helemaal gewonnen voor het idee en vindt zelfs dat je al vroeg met meertalig onderwijs mag beginnen. Nederlandse en Vlaamse panelleden achten een andere onderwijstaal dan het Nederlands voor basisschoolkinderen minder geschikt, maar in het middelbaar onderwijs vindt een meerderheid dat wél weer kunnen. In Nederland zijn momenteel 117 tweetalige vwo's, 49 tweetalige havo's en 24 tweetalige vmbo's. Op deze scholen wordt ongeveer de helft van het onderwijs in een vreemde taal gegeven; alleen taalonderwijs wordt altijd in het Nederlands gegeven. Bij de meeste tweetalige scholen is de vreemde taal het Engels, maar er bestaan ook combinaties als Nederlands-Fries en Nederlands-Nederlandse gebarentaal. Het eindexamen wordt in het Nederlands gedaan.

www.atlasvandenederlandsetaal.nl

“Niet-taalvakken mogen in een andere taal dan het Nederlands worden gegeven”

IN HET HOGER ONDERWIJS

IN HET MIDDELBAAR ONDERWIJS

IN HET BASISONDERWIJS

